

Armando's verzamelde columns over Berlijn zijn een must voor al wie van de stad houdt.

BRON: De Standaard der Letteren, 17 december 2022

Door Karen Billiet

In 1979 verhuisde de Nederlandse kunstenaar Armando naar West-Berlijn. 'Geen mooie stad, maar wel een boeiende stad', berichtte hij in een van de columns die hij in die jaren schreef voor NRC Handelsblad. 'Boeiend door de soms ondraaglijke spanning tussen een schijnbaar onbekommerd heden en een beklemmend verleden.'

De columns werden gebundeld in drie boeken, die ooit prijzen in de wacht sleepten maar op weg leken naar de vergeetput. Uitgeverij Schokland brengt ze nu opnieuw uit in één kloeke bundel. Die herwaardering is op zijn plaats.

Veertig jaar na verschijnen leveren Armando's omzwervingen door Berlijn een boeiend dubbelportret op. Enerzijds: een stad in verval, waar alles stagniert sinds de bouw van de muur in 1961. Anderzijds: een oord waar de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog voor het oprapen liggen.

Die schatkamer aan verhalen boorde Armando aan door gesprekken met wildvreemden aan te knopen. Op straat, in koffiesalons, tijdens concertavonden of in de zoo. Feindbeobachtung noemde hij het. De vijand observeren. Geboren in 1929 was Armando zelf een oorlogskind. Met die oorlog raakte hij nooit klaar, het was het centrale thema in zijn oeuvre.

In de gespreksflarden die hij in Berlijn optekende kantelt het beeld van de oorlogsgeneratie. De Duitsers die hij ontmoette vormen geen monolithisch blok van beate meelopers, maar een veelkleurig spectrum aan individuele ervaringen. Hun herinneringen zijn vaak van een onthutsende banaliteit.

Bij Armando wekte het filosofische bespiegelingen op, over het verstrijken van de tijd en de verschillen tussen generaties. Over onschuldige plekken die een beladen verleden verstoppen, zoals het atelier waar hij werkte en dat ooit had toebehoord aan Hitlers favoriete beeldhouwer Arno Breker.

Over die zwaarmoedige thema's schreef Armando onderhoudende stukken, in beknopte zinnen, met een ironische toon. Een must voor al wie van Berlijn houdt of graag door de verschillende lagen van de geschiedenis dwaalt.